

14. Worldwide Government Indicators. URL : <http://info.worldbank.org/governance/wgi/#home> (дата звернення: 27.06.2021).

References

1. Vayl, P., and S.Vorner. *Digital Business Transformation: Changing the Business Model for a Next Generation Organization*, Alpina Publisher, 2019.
2. Vernera, I. *Statistical Yearbook of Ukraine for 2018*, LLC “BEECH-PRINT”, 2019.
3. The state in the smartphone. UkrInform, www.ukrinform.ua/tag-derzava-u-smartfoni. Accessed 28 June 2021.
4. Yegorov, I., and Gryga, V. “Comparative analysis of digitalization indicators in Ukraine and other EU Eastern Partnership countries”. *Statistics of Ukraine*, no. 3, 2019, pp. 56–62.
5. Oaterval'der, A., and Pin'e, I. *Building Business Models: The Strategist and Innovator's Handbook*, Alpina Publisher, 2012.
6. The structure of ANO “Digital Economy”, data-economy.ru/organization. Accessed 27 June 2021.
7. E-Government Development Index, www.statista.com/statistics/421580/egdi-e-government-development-index-ranking/. Accessed 26 June 2021.
8. E-Participation Index, egov.unu.edu/news/news/un-egov-survey-2018.html. Accessed 28 June 2021.
9. Institute for the future, <http://www.iftf.org/home/>. Accessed 28 June 2021.
10. KPMG Route to Digital Business Leadership. 2018, home.kpmg/xx/en/home/insights/2017/09/the-route-to-digital-business-leadership.html. Accessed 27 June 2021.
11. OECD. *Recommendation of the Council on Digital Government Strategies*. Paris, OECD Publishing, 2014, www.oecd.org/gov/digital-government/Recommendation-digital-government-strategies.pdf. Accessed 26 June 2021.
12. Schwab, K. *The fourth industrial revolution*, World Economic Forum, 2016.
13. The Low Touch Economy is here to stay, www.boardofinnovation.com/low-touch-economy/. Accessed 27 June 2021.
14. Worldwide Government Indicators, info.worldbank.org/governance/wgi/#home. Accessed 26 June 2021.

УДК 336.14:352(477):616-036.21

doi: 10.15330/apred.1.17.143-153

Варцаба В.І.¹, Мулеца Е.В.², Фурик І.І.³

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID – 19

Ужгородський національний університет,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра фінансів і банківської справи,
вул. Університетська, 14, м. Ужгород,
88000, Україна,

¹ тел.: +380505026505,
e-mail: vira.vartsaba@uzhnu.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-8693-8726

² тел.: +380667739455,
e-mail: elina13mulesa@ukr.net,
ORCID ID: 0000-0002-3373-0152

³ тел.: +380679007213,
e-mail: ivan.furyk1996@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-3808-1657

Анотація. Метою статті є дослідження специфіки формування та розподілу фінансових ресурсів місцевих бюджетів України під впливом пандемії COVID-19, її фінансово-економічних наслідків для сталого розвитку територій й обґрунтування заходів, спрямованих на подолання нових викликів та загроз, спричинених кризою 2020 року.

В ході роботи використано сукупність загальнонаукових та прикладних методів дослідження, зокрема: загальнонаукові методи аналізу і синтезу, індукції і дедукції – для узагальнення особливостей соціально-економічного розвитку місцевих громад, виокремлення закономірностей наповнення та використання їх бюджетів в умовах бюджетних новацій чинного законодавства, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби, удосконалення напрямів стимулювання подальшого розвитку територій та формування висновків; порівняльний метод – при аналізі критеріїв функціонування місцевих бюджетів до та після появи пандемії; кількісний аналіз – при виявленні сучасних особливостей розвитку бюджетів на місцях; економіко-математичне моделювання – для обґрунтування впливу коронавірусної хвороби на соціально-економічний розвиток територій в умовах фінансової децентралізації тощо.

Проведений аналіз особливостей формування та розподілу фінансових ресурсів місцевих бюджетів України за останні роки показав, що втрати економіки, спричинені карантинном та змінами чинного законодавства у зв'язку з COVID-19, негативно вплинули на їх функціонування. Значних втрат місцеві бюджети зазнали за рахунок зниження економічної мобільності податкових надходжень (податку з доходів фізичних осіб, плати за землю, зниження ставок єдиного податку для I та II групи платників даного податку тощо). Втім, після введення адаптивного карантину, дохідна частина місцевих бюджетів почала зростати, що спричинило відновлення господарської діяльності малого і середнього бізнесу. Однак, в умовах прогнозованого скорочення обсягу дохідної частини бюджетів всіх рівнів, спричиненого пандемією, а також обмеженості доходів Державного бюджету, гостро постає питання в перегляді видатків бюджетів органів місцевого самоврядування та у пошуку альтернативних джерел їх наповнення.

Наукова новизна полягає у розкритті принципово нових критеріїв розвитку місцевих бюджетів в сучасних умовах існуючої кризи коронавірусу та доведенні її прямого впливу на розвиток територій загалом.

Практичне значення отриманих результатів полягає в новизні обґрунтованих напрямів подолання негативних наслідків пандемії COVID-19 на дохідну та видаткову частини місцевих бюджетів як ефективних способів врегулювання дії фіскального механізму та міжбюджетних відносин загалом.

Ключові слова: місцевий бюджет, об'єднана територіальна громада, доходи місцевих бюджетів, видатки місцевих бюджетів, пандемія, коронавірус, криза, виклики, загрози.

Vartsaba V.I.¹, Mulesa E.V.², Furik I.I.³

PECULIARITIES OF UKRAINE'S LOCAL BUDGETS' FUNCTIONING IN CONDITIONS OF THE COVID – 19 PANDEMIC

Uzhhorod National University,
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Department of Finance and Banking,
Universytetska str., 14, Uzhhorod,
88000, Ukraine,

¹ tel.: +38050502655,
e-mail: vira.vartsaba@uzhnu.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-8693-8726

² tel.: +380667739455,
e-mail: elina13mulesa@ukr.net,
ORCID ID: 0000-0002-3373-0152

³ tel.: +380679007213,
e-mail: ivan.furyk1996@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-3808-1657

Abstract. The aim of the article is to study the specifics of formation and distribution of Ukrainian local budgets financial resources under the influence of the COVID-19 pandemic, its financial and economic consequences for sustainable development and justification of measures to overcome new challenges and threats caused by the 2020 crisis.

The set of general scientific and applied research methods was used, in particular: general scientific methods of analysis and synthesis, induction and deduction - to generalize the features of socio-economic development of local communities, highlight the patterns of filling and use of their budgets in terms of budget innovations the emergence and spread of coronavirus disease, improving the promotion of further development of territories and the formation of conclusions; comparative method - when analyzing the criteria for the functioning of local budgets before and after the pandemic; quantitative analysis - in identifying modern features of local budget development; economic-mathematical modeling - to substantiate the impact of coronavirus disease on the socio-economic development of territories in terms of financial decentralization, etc.

The analysis of the formation peculiarities and distribution of Ukrainian local budgets financial resources in recent years showed that the economic losses caused by quarantine and changes in current legislation in connection with COVID-19, negatively affected their functioning. Local budgets have suffered significant losses due to reduced economic mobility of tax revenues (personal income tax, land fees, reduction of single tax rates for groups I and II of taxpayers, etc.). However, after the introduction of adaptive quarantine, the revenue side of local budgets began to grow, which led to the resumption of economic activity of small and medium-sized businesses. However, given the projected reduction in the revenue side of the budgets of all levels caused by the pandemic, as well as the limited revenues of the State budget, the issue of reviewing local government expenditures and finding alternative sources of filling them is acute.

The scientific novelty lies in the disclosure of fundamentally new criteria for the development of local budgets in the current conditions of the existing coronavirus crisis and proving its direct impact on the development of territories in general.

The practical significance of the obtained results lies in the novelty of reasonable ways to overcome the negative effects of the COVID-19 pandemic on the revenue and expenditure side of local budgets as effective ways to regulate the fiscal mechanism and intergovernmental relations in general.

Keywords: local budget, united territorial community, local budget revenues, local budget expenditures, pandemic, coronavirus, crisis, challenges, threats.

Вступ. На початку 2020 року Україна, як і весь світ, стикнулася із новими викликами, обумовленими наслідками пандемії коронавірусу COVID-19, що створив цілий ряд різнопланових загроз для розвитку української економіки в цілому та наповнення державного та місцевих бюджетів, зокрема. Місцеві бюджети лежать в основі реформування місцевого самоврядування та організації територіальної влади, тому їх функціонування повинно бути спрямоване на розвиток внутрішнього потенціалу території з використанням всіх дієвих механізмів зростання дохідної бази з одного боку та одночасним забезпеченням раціонального використання фінансових ресурсів їх бюджетів – з іншого.

В силу своєї соціально-економічної значимості окреслена тематика перебуває в центрі уваги наукових досліджень представників економічної та фінансової науки. Так, проблеми функціонування місцевих бюджетів в умовах пандемії коронавірусу широко представлено в науковому доробку як вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як: Г. Возняк [4], В. Дмитровська [8, с.184], З. Варналій [2, с. 176], І. Сторонянська, Л. Беновська [11], О. Чеберяко, О. Боженова, Д. Нікитенко, В. Опарін, М. Олсон, Е.

Остром, А. Токвіль тощо. Попри значний доробок, на даний час, проблема розвитку як територій, так і країни загалом в умовах непередбачуваних ситуацій, нових викликів та загроз, викликаних пандемією потребує додаткового вивчення та обговорення.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз фінансово-економічних наслідків пандемії для сталого функціонування та розвитку місцевих громад України й обґрунтування антикризових заходів, спрямованих на подолання нових викликів.

Результати. Негативні наслідки, породжені принципово новими викликами в зв'язку з пандемією коронавірусу, яка охопила світ у 2020 році, стала шоковим явищем як для світової економіки так і для розвитку економіки України та її регіонів.

Окрім негативного впливу на здоров'я населення, криза коронавірусу, в сукупності із впровадженими Урядом заходами щодо її стримування та поширення, призвела до загострення цілої низки проблем економічного, фінансового та соціального характеру як на місцях, так і по країні загалом. Однією з тих сфер, які найбільше відчули вплив пандемії стали місцеві фінанси. Скорочення доходів та необхідність додаткового фінансування заходів протидії вірусу суттєво ускладнили функціонування бюджетів на місцях, в результаті чого домінуючим критерієм спроможності територіальних громад стала їх протиепідеміологічна стійкість, а не прагнення до саморозвитку та автономії.

У 2020 році загальний обсяг надходжень до місцевих бюджетів з урахуванням сум міжбюджетних трансфертів склав 471,5 млрд грн, що на 1,8% менше від планового показника та на 89,0 млрд грн менше показника 2019 року. Розмір фактичних надходжень до місцевих бюджетів України склав 311,3 млрд грн, що на 3,7% (11,1 млрд грн) більше, ніж у попередньому році (рис.1).

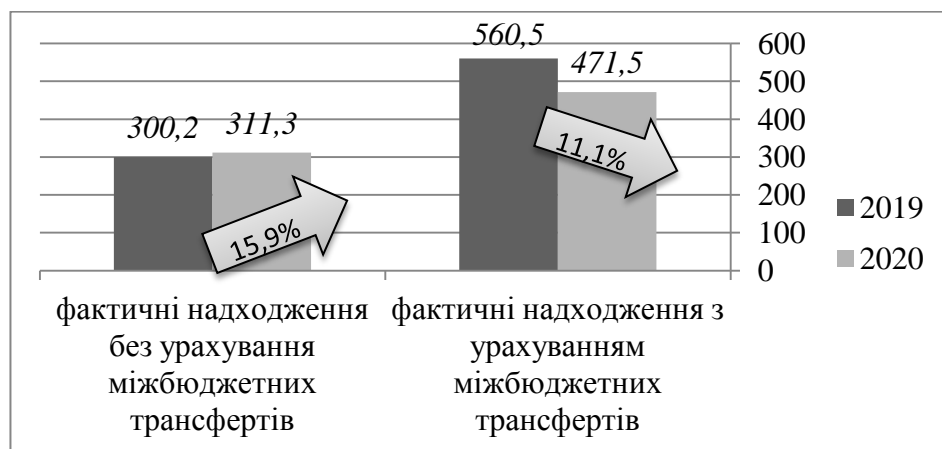

Рис. 1. Динаміка наповнюваності місцевих бюджетів за 2019 – 2020рр., млрд грн

Fig. 1. Dynamics of filling of local budgets for 2019 - 2020*

Джерела: 3,5

У порівнянні з 2019 роком номінальне зростання наповнюваності місцевих бюджетів становить 5,4% або 14,9 млрд грн., що свідчить про уповільнення динаміки зростання наповнюваності місцевих бюджетів, оскільки за період реалізації реформи децентралізації (з 2015 року) цей показник становив не менше 15%, а за підсумками 2019 року відносно 2018 року приріст доходів становив 17,5% (41,1 млрд грн) [9]. В розрахунку на одного мешканця дохідність місцевих бюджетів в середньому по Україні у 2020 році складала 7,3 тис грн. Однак, присутнім є високий рівень диференціації між окремими регіонами – у Києві це майже 15 тис грн на 1 мешканця, в Чернівецькій, Луганській та Закарпатській областях – в межах 4 тис грн [1].

Доходи місцевих бюджетів 2020 року порівняно з 2019 роком

Table 1

Revenues of local budgets in 2020 compared to 2019

Назва доходу	Фактично надійшло у 2019 році (млрд грн)	% у заг. к-сті	Фактично надійшло у 2020 році (млрд грн)	% у заг. к-сті	Збільшення (+) / зменшення (-)
Усього доходів з урахуванням міжбюджетних транспортів	560,5	100,0	471,5	100,0	-89,0
В т.ч.:					
податок та збір на доходи фізичних осіб	165,5	29,5	177,8	37,7	12,3
єдиний податок з фізичних осіб	25,0	4,5	27,6	5,9	2,6
внутрішні податки на товари та послуги	13,7	2,4	15,5	3,3	1,8
земельний податок з юридичних осіб	11,5	2,1	10,8	2,3	-0,7
орендна плата з юридичних осіб	17,2	3,1	16,4	3,5	-0,8
інші податки та збори	67,3	12,0	63,2	13,4	-4,1
Офіційні трансферти	260,3	46,4	160,2	34,0	-100,0

Джерела: 3,6

Аналізуючи зміни в дохідній частині місцевих бюджетів за 2019-2020 рр. під призмою впливу наслідків коронавірусної кризи можемо констатувати наступне.

Через посилення тиску на місцеві бюджети протягом останнього року суттєво звужився фіскальний простір органів місцевого самоврядування. У 2019 році основна частка надходжень бюджетів на місцях (89,8%) була сформована за рахунок 4 платежів: податку на доходи фізичних осіб (далі – ПДФО), плати за землю, єдиного податку та акцизного податку. У 2020 році частка зазначених надходжень у структурі доходів загального фонду склала 90,6% [6].

Незважаючи на помітні зміни в загальній дохідності бюджетів на місцях, основним бюджетоутворюючим податком залишається ПДФО – 177,8 млрд грн (37,7% від загального обсягу), темпи приросту якого, за даними Міністерства фінансів, у 2020 році до 2019 року склали 7,5%. В той же час, показник невиконання за зазначений період склав 10,5%. На другому місці, як і в минулому році, залишається єдиний податок та орендна плата – 27,6 млрд грн та 16,4 млрд грн відповідно. Найнижчий приріст надходжень спостерігається по сплаті податку на землю (10,8 млрд грн) – 14,5%, що на 4% менше порівняно з минулим роком.

Подібна структура властива більшості бюджетів громад. Основна частка доходів належить саме ПДФО (в середньому 61% від загальної суми доходів), однак існують громади, в яких цей показник значно вищий (понад 80%), або навпаки – набагато менший (ледь дотягує до 10–15%). Неспроможність платників сплачувати свої зобов'язання, викликана в першу чергу пандемією, може призвести як до зменшення бази оподаткування або її цілковитої втрати, так і до втрати платників податку загалом, що завдасть серйозних проблем системі бюджетування [9].

Зменшення загальної суми надходжень у 2020 році відбулося за рахунок суттєвих змін у структурі трансфертів, що отримуються з державного бюджету. З одного боку, ситуація є об'єктивною враховуючи зміни державної політики у сфері фінансування державних програм соціального захисту щодо виплат (допомоги сім'ям з дітьми, малозабезпеченим, субсидій населенню), які вже не здійснюються на місяцях та переформатування видатків на охорону здоров'я у зв'язку зі створенням Національної служби здоров'я [3]. З іншого боку, скорочення на 100% фінансування інфраструктурної субвенції для громад та на 15% для соціально-економічного розвитку є свідченням «з'їдання» додаткових коштів пандемією COVID-19.

Загалом у 2020 році до місцевих бюджетів у вигляді міжбюджетних трансфертів поступило 161,0 млрд грн (базова дотація – 13,3 млрд грн, освітня субвенція – 81,2 млрд грн, субвенція на будівництво й утримання доріг – 22,2 млрд грн). Також з Фонду боротьби з COVID–19 до місцевих бюджетів було направлено 4,7 млрд грн, 90,4% (4,3 млрд грн) з яких було повністю освоєно на місцях [2]: субвенція на кисень лікарям, субвенція на приймальні відділення закладів охорони здоров'я, субвенція на медобладнання. Не враховуючи нагальну необхідність в боротьбі з пандемією, тенденція щодо постійного збільшення числа субвенцій має негативний вплив на місцеві бюджети, які надходять з центру на місця (у 2020 році надійшло 53 субвенції, що на 11 од. більше, ніж у попередньому році), оскільки це не тільки перешкоджає формуванню якісної й прогнозованої бюджетної політики, але й перешкоджає ефективному використанню коштів та функціонуванню громад на садах самостійності та самодостатності, що є основним принципом реформи децентралізації.

В розрізі областей, найбільше втрат у зв'язку з COVID–19 зазнали бюджети Дніпропетровської (11,4%), Закарпатської (10,7%), Львівської (11,6%), Одеської (12,6%) областей та м. Київ (12,9%) [8].

Незважаючи на тенденцію до зменшення доходності бюджетів за останні роки, дослідивши особливості наповнення загального фонду можна помітити протилежну ситуацію. Протягом 2020 року надходження до загального фонду місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) зросли на 5,4% відносно 2019 року та склали 290,1 млрд грн, що становить 99,0% від затвердженого річного плану з урахуванням змін (293,2 млрд грн). Причиною цього є [5]: зростання в 2020 році розміру середньорічної мінімальної (на 15,4%) та середньомісячної (10,4%) заробітної плати, а також зменшення кількості зайнятого населення (на 663 тис. осіб) порівняно з попереднім роком.

Помітно, що втрати від зменшення кількості зайнятих працівників (платників ПДФО) були скомпенсовані зростанням середньорічної заробітної плати і незважаючи на те, що рівень зростання надходжень за 2020 рік (5,4%) майже дорівнював рівню інфляції (5,0%), обсяг надходжень при цьому майже не відхиляється від планових показників.

Таким чином, незважаючи на всі наявні виклики, пов'язані зі зменшенням джерел надходжень до місцевих бюджетів, початково затверджені плани все ж були виконані, що суттєво відрізняється від світової практики у 2020 році щодо виконання бюджетів. Можливою причиною подібної ситуації є те, що внаслідок відсутності достатньої інформаційної бази для планування доходів, системних методологічних підходів та постійних змін у бюджетному й податковому законодавстві, в органів місцевого самоврядування сформувалася схильність до заниження прогнозних показників доходів власних бюджетів з метою отримання більшої гнучкості у витрачання цих коштів внаслідок подальшого перевиконання планових показників протягом року.

Одним із наслідків карантинних обмежень та спаду економічної активності стало переформатування структури видатків місцевих бюджетів (рис. 2). Обсяг фактичних

видатків місцевих бюджетів у 2020 році склав 478,1 млрд грн, що становить 91,5% річних планових призначень та на 7,9% більше від затвердженого планового показника. У порівнянні з показником 2019 року (566,2 млрд грн), видатків проведено менше на 88,1 млрд грн або 15,6%.

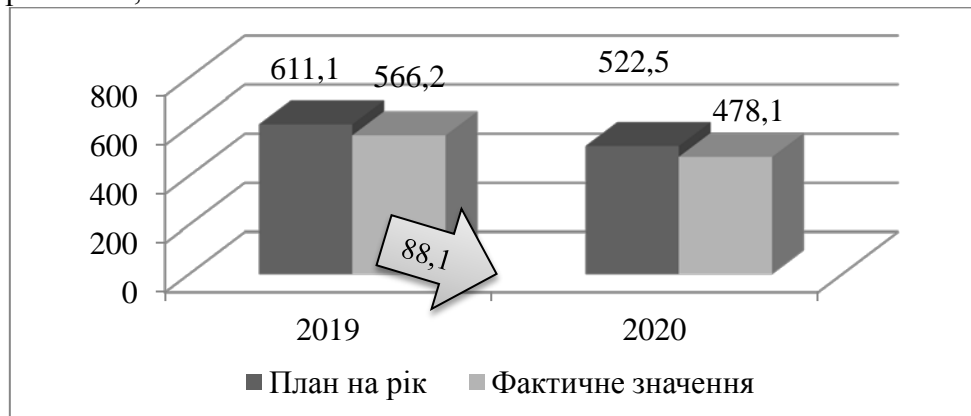

Рис. 2. Порівняння фактичного та планового значення видатків місцевих бюджетів України за 2019–2020 рр., млрд грн

Fig. 2. Comparison of the actual and planned value of local budget expenditures of Ukraine for 2019-2020

Джерело: сформовано авторами

Дещо змінилася структура видатків у порівнянні із затвердженими показниками (рис. 3). Як і у попередні роки, найбільшу частку загального обсягу видатків займають капітальні – 21,1%, показник яких у 2020 році склав 98,6 млрд грн, що на 0,2% більше попереднього року. Збільшилися видатки і на субсидії та поточні трансферти – на 1,2% за досліджуваний період. Зменшення видатків у 2020 році спостерігається щодо оплати послуг та енергоносіїв (на 0,6%) та інших поточних видатків (на 7,4%).

Що стосується видатків на оплату праці, то у 2020 році у порівнянні з попереднім роком зросла їх питома вага у бюджетній сфері (рис. 3). За звітними даними, у 2020 році видатки на оплату праці працівників бюджетної сфери склали 206,7 млрд грн, що на 27,4 млрд грн, або на 15,3% більше, ніж у 2019 році (рис. 3). Суттєве зростання витрат на оплату праці при низькому прирості доходів зумовило суттєве збільшення її частки у структурі видатків. За підсумками 2020 року частка видатків на оплату праці склала 43,2%, тоді як у 2019 – 37,1%.

У 2020 році порівняно з 2019 роком у складі видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення відсутні видатки на надання пільг та субсидій населенню та виплату допомог сім'ям з дітьми, які фінансуються безпосередньо з державного бюджету [3]. У 2019 році з місцевих бюджетів таких видатків було проведено на 78,3 млрд грн. Тому для більш об'єктивної оцінки видатків доречно вилучити видатки на соціальне забезпечення. У такому разі частка видатків на оплату праці у 2020 році складає 44,2%, що на 6,6% більше, ніж у 2019 році.

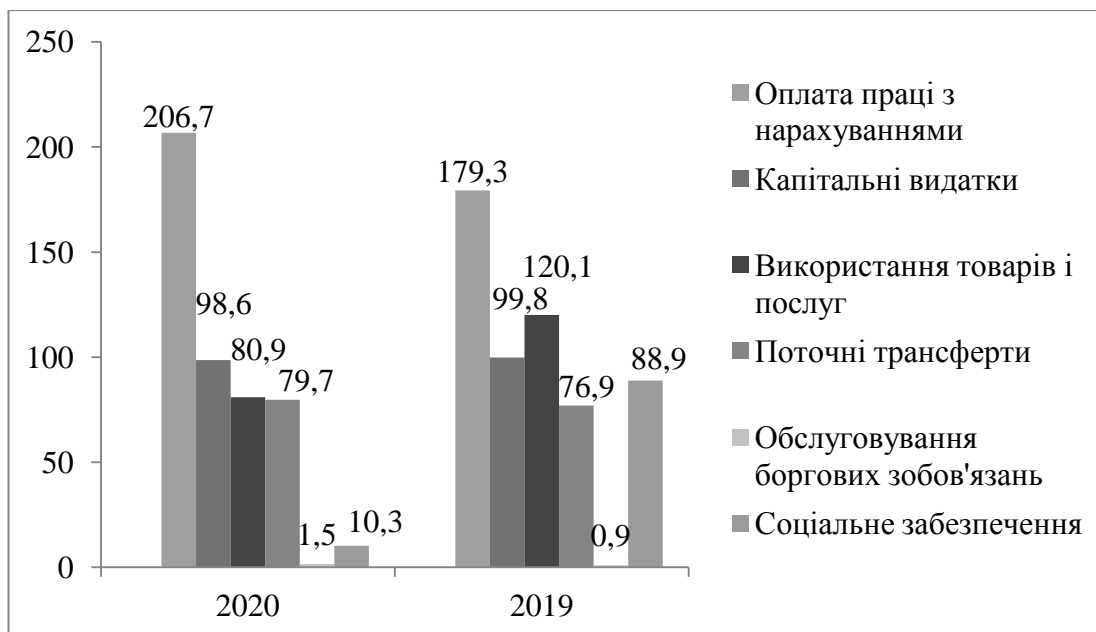

Рис. 3. Питома вага видатків місцевих бюджетів України за економічною класифікацією в загальному обсязі за 2019 – 2020 рр., млрд грн (%)

Fig. 3. The share of Ukrainian local budgets' expenditures by economic classification in the total for 2019 - 2020

Джерело: сформовано автором

У розрізі видатків за функціональною класифікацією найбільшу частку зайняли видатки на економічну діяльність (рис. 3), що склали 19,6% від загальної суми видатків, що на 2,6% більше, ніж планувалося на початку 2020 року. Серед видатків на економічну діяльність найбільший обсяг було спрямовано на фінансування дорожнього господарства – 38,9 млрд грн, або 41,4% від загального обсягу за даним напрямком. На будівництво різних об'єктів витрачено 23,0 млрд грн, або 24,5% від загальної суми [5].

Видатки на освіту майже дорівнюють початково запланованій сумі (199,4 млрд грн) (рис. 3), однак, у зв'язку з тим, що фактичні видатки були значно вищі від плану, частка видатків на освіту склала 41,7%, тоді як на стадії планування місцевих бюджетів вона складала 45,0%. Також дещо зменшилася частка видатків на духовний та фізичний розвиток – 4,6% проти запланованих 5,0% (табл. 3)

Збільшилися і видатки на охорону здоров'я (рис. 3) – 10,6% від загальної суми видатків, тоді як при плануванні їх обсяг складав 8,4% (табл. 6). У структурі видатків на охорону здоров'я переважали видатки на фінансування лікарень (30,8 млрд грн, або 60,6% від загального обсягу). На фінансування поліклінік, амбулаторій та невідкладної допомоги спрямовано 8,0 млрд грн (15,7%). На фінансування інших закладів охорони здоров'я – 11,9 млрд грн (23,4%).

На видатки, пов'язані з фінансуванням охорони здоров'я, місцеві бюджети отримали 9 субвенцій на загальну суму 23,2 млрд грн, або 16,8% від загального обсягу субвенцій. З цієї суми обсяг цільових коштів на видатки, пов'язані з боротьбою з COVID-19, становив 2,9 млрд грн. У порівнянні з планом фактичний обсяг субвенцій на охорону здоров'я збільшився на 5,5 млрд грн, їх частка у загальному обсязі зросла з 12,8% до 16,8%.

Загалом у 2020 році з Фонду боротьби з COVID-19 на субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам спрямовано 4,7 млрд грн., із яких було освоєно 4,3 млрд грн (90,4%). З них: субвенція на здійснення додаткової оплати окремим категоріям медичних працівників, субвенція на кисень лікарям; субвенція на деякі заходи,

спрямовані на запобігання пандемії; субвенція на облаштування спеціалізованих шпиталей; субвенція на медобладнання; субвенція на приймальні відділення закладів охорони здоров'я.

Висновки. Проаналізувавши особливості функціонування місцевих бюджетів України, варто відмітити, що фінанси не в достатній мірі відреагували на виклики, пов'язані з пандемією COVID-19, що виникли протягом 2020 року:

- незважаючи на тенденцію до зменшення джерел надходжень місцевих бюджетів, початково затверджені плани доходів місцевих бюджетів були виконані на 105,4%, а власні доходи загального фонду – на 99,0%, що суттєво відрізняється від світової практики виконання місцевих доходів у 2020 році, зокрема, в країнах, у яких подібно до України основними надходженнями місцевих бюджетів є податок на доходи, а не на власність. Однак варто відмітити, що хоча даний показник показав зростання (5,4%), він нівелювався, оскільки майже дорівнював рівню інфляції (5,0%);

- за рахунок звільнення платників від плати за землю (земельного податку та орендної плати) та податку на нерухоме майно, відмінного від земельної ділянки (Закон України № 553 від 29.05.2020 р.) [10] місцеві бюджети зазнали втрат в розмір 6,4 млрд грн (5,4 млрд грн та 1 млрд грн відповідно), що не підлягають компенсації державою;

- суттєво зросла частка витрат загального фонду місцевих бюджетів на оплату праці з огляду на суттєве зниження надходжень та необхідність виконання соціальних зобов'язань;

- у 2020 році значно збільшилася кількість громад, у яких частка видатків на заробітну плату займає понад 70% обсягу видатків загального фонду;

- обсяг субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам запланований на початку року майже не змінився (план – 138,3 млрд грн, фактичне виконання – 138,6 млрд грн), що вказує на те, що з державного бюджету місцевим бюджетам на боротьбу з COVID-19 додатково кошти не виділялися, а фінансування видатків здійснювалося за рахунок перерозподілу загальної суми коштів, що була запланована під час прийняття Державного бюджету на 2020 рік;

- значну частину коштів Фонду боротьби з COVID-19 було спрямовано на видатки, не пов'язані з заходами боротьби з коронавірусом, зокрема, на будівництво і ремонт доріг витрачено 25,7 млрд грн, або 38,7% від загальної суми витрат Фонду;

- за рахунок коштів місцевих бюджетів 10,3 млрд грн, що складає 2,1% від обсягу видатків, було витрачено на заходи, безпосередньо пов'язані з пандемією коронавірусу;

- фінансування видатків, пов'язаних протидією поширення COVID-19 (придбання засобів захисту та дезінфікуючих засобів, медикаментів тощо), в основному здійснювалося за рахунок коштів, передбачених на виконання відповідних бюджетних чи цільових програм, оскільки місцевими радами подібні цільові програми майже не приймалися.

В підсумку, можна відмітити, що загалом виконання місцевих бюджетів корелюється із загальними тенденціями вітчизняної економіки і характеризується незначним номінальним зростанням доходів та забезпеченням виконання основних державних соціальних зобов'язань.

Таким чином, ступінь невизначеності розвитку економіки країни в умовах безпрецедентної пандемії надзвичайно високий порівняно навіть із світовою фінансовою кризою. Враховуючи затяжний характер пандемії COVID-19, органам державної влади та місцевого самоврядування необхідно зробити акцент на прискорене ендегенне зростання економіки регіонів та забезпечити якість місцевої бюджетної політики, зокрема:

- переглянути та підвищити ефективність підходів до формування та механізмів використання резервного фонду;

- підвищити координацію механізмів багаторівневого фінансування державних та регіональних цільових програм;
- вдосконалити методологію довгострокового бюджетного планування дохідної та видаткової частини місцевих бюджетів з урахуванням довгострокових ефектів від рішень, що ухвалюються, зокрема, у сфері оподаткування та фінансування бюджетних видатків, і впливу довгострокових зовнішніх чинників;
- привести видатки на рівні держави в сувору відповідність із реальними можливостями бюджету та сформувані чіткі інституційні рамки для бюджетної політики та запровадження нових бюджетних правил [2];
- налагодити координацію та взаємодію між місцевими органами влади, розробити стратегію по боротьбі з наслідками пандемії, а також впровадити систему моніторингу ризиків;
- прискорити імунізацію населення шляхом розширення мережі пунктів вакцинації, закупівлі вакцин, що в свою чергу вплине на поліпшення економічної ситуації.

Не заперечуючи роль податків і зборів у доходах місцевих бюджетів, органам місцевого самоврядування та територіальних громад потрібно вишукувати додаткові джерела поповнення бюджетів, зокрема розвивати державно-приватне партнерство, більш ефективно використовувати об'єкти комунальної власності, розширювати адміністративні збори та платежі, а також збільшувати доходи від продажу капітальних активів.

1. Бюджети громад: як добитися ефективності. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy> (дата звернення: 16.03.2020)
2. Варналій З.С. Стратегічні пріоритети бюджетної політики України в умовах пандемії COVID-19. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*. 2020. №4 (35). С. 170–179
3. Видатки місцевих бюджетів у 2020 році впали на 15,6%. URL: <https://finbalance.com.ua/news> (дата звернення: 16.03.2020)
4. Возняк Г. Мінливість економіки в умовах пандемії: фінансово-економічні наслідки для країни та територіальних громад. URL: <https://file:///C:/Users/User/Desktop/607-Article%20Text-872-1-10-20200927.pdf> (дата звернення: 17.03.2020)
5. Вплив пандемії COVID-19 на місцеві фінанси. U-Lead з Європою. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/716/ULEAD_COVID19_Report_29.04.2021_.pdf (дата звернення: 18.06.2020)
6. Державна податкова служба України. URL: <https://tax.gov.ua/> (дата звернення: 18.06.2020)
7. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 15.03.2020)
8. Дмитровська В.С., Кохан І.В. Доходи місцевих бюджетів в умовах пандемії COVID-19. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. *Науковий журнал*. 2020. Вип.16. Т.1. С. 180–190
9. Мулеса Е.В. Аналіз наповнюваності місцевих бюджетів під впливом пандемії Covid-19. Актуальні питання економіки, обліку, фінансів та управління персоналом: *збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції*. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2021. С. 17-19
10. Постанова КМУ від 29 березня 2020 р. № 253 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 15 травня 2019 р. № 555». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/253-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 18.06.2020)
11. Сторонянська І. З., Бенювська Л. Я. Економіка регіонів України під дією викликів пандемії COVID-19. *Регіональна економіка*. 2020. №2. С.5–16

References

1. “Community budgets: how to achieve efficiency.” Ukrinform, www.ukrinform.ua/rubric-economy. Accessed 16 March 2020
2. Varnaliy, Z.S. “Strategic priorities of Ukraine’s budget policy in the context of the COVID-19 pandemic”. *Financial and credit activities: problems of theory and practice*. 2020, №4 (35), pp. 170–179
3. “Expenditures of local budgets in 2020 fell by 15.6%.” Finbalance, finbalance.com.ua/news. Accessed 16 March 2020
4. Wozniak, G. “Economic variability in a pandemic: financial and economic consequences for the country and local communities.” 607-Article%20Text-872-1-10-20200927.pdf. Accessed 17 Mar. 2020

5. "The impact of the COVID-19 pandemic on local finances." U-Lead with Europe, decentralization.gov.ua/uploads/library/file/716/ULEAD_COVID19_Report_29.04.2021_.pdf. Accessed 18 June 2020
6. State Tax Service of Ukraine, tax.gov.ua. Accessed 18 June 2020
7. State Statistics Service of Ukraine, www.ukrstat.gov.ua. Accessed 15 March 2020
8. Dmitrovska, V.S., and I.V.Kokhan. "Local budget revenues in the context of the COVID-19 pandemic. The actual problems of regional economy development, vol.1, no. 16, 2020, pp. 180–190
9. Mulesa, E.V. "Analysis of the filling of local budgets under the influence of the Covid-19 pandemic." *Current issues of economics, accounting, finance and personnel management: Zbirnyk materialiv III Mizhnar. nauk.-prakt. konf.* Uzhhorod, Uzhhorod National University Publishing House "Hoverla", 2021, pp. 17-19
10. Resolution of the Cabinet of Ministers of March 29, 2020 № 253 "On Amendments to the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of May 15, 2019 № 555", zakon.rada.gov.ua/laws/show/253-2020-%D0%BF#Text. Accessed 18 June 2020
11. Storonyanska, I.Z., and L.Ya. Benovska. "Economy of the regions of Ukraine under the influence of the challenges of the COVID-19 pandemic." *Rehionalna ekonomika*, no.2, 2020, pp.5–16.

УДК 332.122:332.021

doi: 10.15330/apred.1.17.153-162

Возняк Г.В.

СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ У ПОСТУЛАТАХ ЕКОНОМІЧНИХ ШКІЛ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ДИСКУРС*

ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І.
Долішнього НАН України»,
Національна академія наук України,
Відділ регіональної фінансової політики,
вул. Козельницька, 4, м. Львів,
79026, Україна,
тел.: 0503716779,
e-mail: gvoznyak@gmail.com,
ORCID : 0000-0003-2001-0516

Анотація. В статті проведено огляд сучасних теорій економічного розвитку територій, доцільність врахування яких дасть змогу скоротити розрив між практичною спрямованістю смарт-спеціалізації та її теоретично обґрунтованою концепцією. Метою статті є дослідження еволюції теорій у постулатах економічних шкіл, які формують теоретичний базис смарт-спеціалізації регіонів. Застосування методів логічного узагальнення, аналізу та історичного підходу дало змогу стверджувати, що теоретичне підґрунтя смарт-спеціалізації формують ідеї теорії ендегенного зростання, теоретичні постулати нерівномірного розвитку, окремі позиції теорії креативного класу, інформаційного суспільства, низка положень теорії колективних дій тощо. З'ясовано, що формування теоретичного концепту смарт-спеціалізації регіонів на сучасному етапі пов'язано із актуалізацією теорії ендегенного зростання, ключова ідея якої базується на орієнтації на внутрішні чинники та механізми технологічного прогресу, які в сукупності здатні забезпечити саморозвиток і самовідтворення цілісних соціально-економічних систем. Збалансоване поєднання державного втручання, протекціонізму та стратегічних інвестицій - визначальні детермінанти економічного поступу прихильників теорії «економічного націоналізму», яка переконливо доводить, що тільки завдяки індустріалізації можна досягнути добробуту. Аргументовано, що з кожним роком традиційні чинники

* Дослідження виконано в рамках науково-дослідної теми «Методологічні засади smart-спеціалізації регіонів України» (номер державної реєстрації 0119U001869)